

**TIBBIYOTGA DOIR TERMINLARNING MORFOLOGIK, SINTAKTIK VA
ABREVIATURA USULIDA YASALISHI.****Mamarajabova Dilbar Allanazar qizi**

Termiz iqtisodiyoti va servis universiteti magistranti

Annotatsiya: Ma'lumki, bugungi kunda tilshunoslikda nihoyatda dolzarb, murakkab shu bilan birga nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega bo'lgan yo'nalish bu terminalogiyadir. Albatta terminlarning rivojlanishi, shakllanish jarayonlari ma'lum qonun qoidalar yuzasida sodir bo'ladi. Ushbu tezisdagi, tibbiyotga oid terminlarning morfologik, sintaktik va abreviatura usulida yasalishini bayon qilamiz.

Kalit so'zlar: Terminalogiya, morfologiya, sintaksis, abreviatura, prefiks, ildiz, atama, o'simta, kasalliklar, nefralogiya, nevrologiya, hepatoma, hematoma.

Terminologiya - ilm, ilmiy adabiyot tilining muhim ajralmas qismidir. Lotin tili tibbiyotda an'anaviy ravishda anatomiya, klinika va farmakologiya uchun xalqaro terminologiya, shuningdek, retseplar tayyorlashda qo'llaniladi. Lotin tilini bilish turli mamlakatlar shifokorlariga bir-birlarini osongina tushunish imkonini beradi.

Zamonaviy tibbiyotning terminologik tizimi ko'plab quyi tizimlardan iborat bo'lib, ular orasida uchta etakchi: anatomik va gistologik terminologiya, farmatsevtik terminologiya va klinik terminologiya. Funktsional buzilishlarning nomlari odatda **prefiks** va **ildiz atama** elementlarining kombinatsiyasi yordamida tuziladi. -Prefiksli TE lardan **dys-** prefiksi ko'pincha **TE** yakuniy ildizi bilan birgalikda qo'llaniladi: diskineziya, ae f - diskineziya, muvofiqlashtirilgan harakat **harakatlarning buzilishi**. -Dysfunctio **onis** f - disfunktsiya va nomi. ma'lum bir organ ham ishlatiladi: dysfunction renum - buyrak funksiyasining buzilishi. -Ayrim funktsiya yoki fiziologik jarayonning to'liq **to'xtab qolishi** yoki yo'qligi **a** - (an-unli tovush oldidan) prefiksi yordamida ifodalanadi: **afagiya**, ae f - **afagiya**, **yuta olmaslik**; **anuriya**, ae f - **anuriya**, siydik pufagiga siydik tushmasligi -**Nimanidir yo'qotish** yoki **ajratish** ma'nosini bildirmoqchi bo'lsak **des-** prefiksini ishlatamiz: des-infectio (dezinfeksiya yani infeksiyani yoqotish, zararsizlantirish) -**osis** suffiksi ham **surunkali kasallanish** yoki **normadan oshib ketish** yoki **ko'payish** manosida keladi: masalan hepatosis (jigarning surunkali kasallanishi), acidosis (kislota

moqdorining oshib ketishi)-**itis suffiksi yalliglanish** ma'nosida keladi. Masalan: arthritis (bo'gim yalliglanishi), stomatitis (og'iz bo'shligi yallig'lanishi) Klinik terminologiya (yunoncha klinike (**techne**) - **yotqizilgan bemorlarni parvarish qilish**) tibbiy terminologiyaning eng keng qamrovli bo'limidir. Bu erda turli kasalliklar va ularning nomlari, tekshirish va davolash usullari, klinik mutaxassisliklar va mutaxassislar keltirilgan. Bu nomlarning barchasi asosan otlardir. Bunday otlar bir ildizli so'zlar bo'lishi mumkin (asthma, atis n - astma; hernia, **ae f** - churra). Biroq, ko'p hollarda ular tarkibi murakkab bo'lib, asosan yunoncha so'z yasovchi elementlardan yoki atama elementlaridan (TE) iborat: hyperaesthesia- yuqori sezuvchanlik Affiksial va ildiz TE mavjud. Affiksial TElar prefiks va qo'shimchalardir. Masalan, **hypo-** **prefiksi "normadan past"** ma'nosi bilan atamalarni hosil qiladi: hypotermia - gipotermiya, haroratni pasaytirish; hypothyreosis - hipotiroidizm, qalqonsimon bez funksiyasining pasayishi; hypoxia - gipoksiya, to'qimalarda kislorod darajasining pasayishi. **-oma** qo'shimchasi odatda "**o'simta**" degan ma'noni anglatadi: lipoma, yog 'to'qimalarining shishi; odontoma - odontoma, tish to'qimalarining shishi. Ildiz **TE** - yunoncha va ba'zan lotincha otlar, sifatlar yoki olmoshlarning ildizlari yoki o'zaklari. Ildiz TE larni boshlang'ich va oxirgilarga bo'lish odatiy holdir. Dastlabki TE qo'shimchalar yoki oxirgi TE bilan bog'lanadi. Masalan, TE angi - "tomir" ma'nosi bilan angioma (angioma, qon tomirlari to'qimasidan o'sma) va angiitis (angiit, qon tomirlari devorlarining yallig'lanishi) nuqtai nazaridan – it is yoki - oma qo'shimchalari bilan birlashtirilishi mumkin). Shu bilan birga, bu TE ildiz uchi TE bilan birlashtirilishi mumkin: **angiosclerosis (angioskleroz, qon tomirlari devorlarining qattiqlashishi)**, angiospasmus (angiospazm, qon tomirlarining spazmi). Boshlang'ich TE odatda boshqasiga, shu jumladan oxirgi TE ga bog'lovchi unli - o - yordamida birlashtiriladi: bronchospasmus- bronxospazm, bronxlarning torayishi. Agar boshlang'ich TE qo'shilgan TE unli bilan boshlansa, u holda bog'lovchi - o-, qoida tariqasida, olib tashlanadi: **nephrectomia - nefrektomiya, buyrakni olib tashlash operatsiyasi** Biroq, ba'zida bu qoidaga rioya qilinmaydi. va bog'lovchi - o - saqlanib qoladi: acroaesthesia – tananing **distal** qismlarining **yuqori sezuvchanligi**. Ildiz TE ko'pincha boshlang'ich va yakuniy terminologik elementlar sifatida harakat qilishi mumkin, masalan: **nos-** va **-nosis** (kasallik), qarang: **nosologia**, **ae f** - nozologiya, kasalliklarning shakllari va ularning tasnifi haqidagi **ta'limot**; zoonosis, **is f** - **zoonoz**, **hayvonlardan odamga yuqadigan yuqumli kasalliklar**. Bunday hollarda talabalar ushbu ikkala variantni ham bilishlari va ularga og'zaki yoki yozma javob berishlari kerak: kasallik - **nos-**, **-nosis**. Ildiz TE lar bir-biri bilan bog'lanib, ko'p komponentli tuzilmalarni hosil qilishi mumkin: chole (safro) + **cyst (quviq)** – > **cholecyst- xoletsist – (o't pufagi)**: – cholecystographia -xoletsistografiya – o't pufagining rentgenografiyasi. Tibbiyot

fanlari, mutaxassisliklari va **bo'limlarining nomlari** ko'pincha yakuniy **TE** - logia: ophthalmologia ae f - oftalmologiya yordamida shakllanadi. Klinik tibbiyot bo'limlarining ayrim nomlari **yakuniy TE - iatria** yordamida shakllanadi: geriatria, ae f - geriatriya, klinik tibbiyotning keksa yoshdagi kasalliklarga va ularni davolash usullariga bag'ishlangan bo'limi Bugungi kunda lotin tili nafaqat Qadimgi Rim faylasuflari, notiqchilari, shoirlarining xotirasi, balki zamonaviy dunyoning ajralmas atributidir. Lotin tili ko'plab bilim sohalarida, xususan, tibbiyot, biologiya va huquqshunoslikda ilmiy terminologiyada mustahkam ildiz otgan. Tibbiyotda deyarli barcha tibbiy atamalar lotin-yunon tilidan kelib chiqqan.

Ingliz tili o'qituvchisi ingliz tilidan tashqari yunon-lotin terminologiyasini ham bilishi kerak. Tibbiyotda aniqlik juda ham muhim hisoblanadi, chunki tarjimadagi har qanday xato juda og'ir oqibatlariga olib kelishi mumkin. Shuning uchun, hatto ingliz tilini biladiganlar uchun ham tibbiyotga doir tibbiy asbob-uskunalar va yangi dori vositalari bo'yicha maqola, kitob yoki ko'rsatmalarni to'g'ri tushunishlari uchun o'z ustida ishlashlari zarur. Bundan tashqari, ingliz tilidagi tibbiy so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish ham juda muhimdir. Shuningdek, ko'p so'zlar bir xil talaffuz qilinadi, lekin mazmuni jihatidan boshqacha va bir-biridan butunlay farq qilishi mumkin. Masalan, **ileum [iliəm]** – ingichka ichakning bir qismi, **illium [iliəm]**-chanoqning bir qism, ya'ni yonbosh suyagi. Tibbiyotda nafaqat so'zning noto'g'ri talaffuzi, balki noto'g'ri yozilishi ham tibbiyot xodimlari uchun bemorga to'g'ri tashxis qo'yishda katta muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Bunday xatoliklar, o'z navbatida, nafaqat bemorni noto'g'ri davolashga, balki uning o'limiga ham olib kelishi mumkin. Masalan, **hepat/oma** so'zi jigar raki va **hemat/oma** so'zi esa qon raki degan ma'noni anglatadi. Yoki aksincha, agar so'z to'g'ri yozilgan bo'lsayu, lekin talaffuzi noto'g'ri bo'lsa, uning ma'nosini tushunish qiyin bo'lishi mumkin. Masalan, **urethra [juə'ri:θrə]** so'zi O'zbek tiliga siydik pufagidan tashqi yuzaga olib keluvchi siydik nayi ma'nosini anglatasa, ammo **ureter [ju'ri:trə]** so'zi esa buyrakdan siydik pufagiga olib keluvchi naylardan biri degan ma'noni bildiradi.

Ushbu tezisda ingliz va o'zbek tillarida tibbiyot terminologiyasi, uning o'ziga xos xususiyatlari, morfologiyagik, sintaktik va abreviatura usulida yasalishi chuqur o'rganildi. Terminologiya va termin tushunchasi talqini ko'rib chiqildi. Ingliz va o'zbek tillarida terminologiyaning farqlari va o'xshashliklari tahlil qilindi, bu esa tibbiyot sohasida aniq va samarali muloqot o'rnatish uchun zaruriy bilimlarni taqdim etdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ольга Сергеевна Ахманова: очерк жизни и науч. творчества. М.: КомКнига, 2007. 206 с.
2. Ахманова О.С. : очерк жизни и науч. творчества. М. : Ком Книга, 2007. – С. 206.
3. Лейчик В.М. Терминоведение: Предмет, методы, структура. Изд . 2-е, испр и доп М : Ком Книга, 2006.
4. Новодранова.В.Ф Именное словообразование в латинском языке и его отражение в терминологии. – М.: Языки русской культуры, 2008 /Серия: Studia philologica/. – 328 с. – ISBN 978-5-9551-0282-5
6. Barbara Janson Koen (muallif). Lippincott Williams and Wilkins; Tibbiyot terminologiyasi: tasvirlangan qo'llanma. 7-nashr (2016 yil 27 yanvar).
7. Э. Дрезен; За всеобщим языком. (Три века исканий) / С предисл. академика Н. Я. Марра; Главнаука НКП РСФСР. – Москва; – Ленинград: Гос. изд-во, 1928 (Л. : тип. Печатный двор). – 269 с.
8. Реформатский А. А. Введение в языковедение: Учебник для вузов. – М., 1947. – 544 с.
9. Florenskiy.P.A., Tatarinov.V.A. Termin / P. – М.: Moskovskiy Litsey, 1994. – S.24.
10. Bolliyev.M.N, Lotin tili va tibbiyot terminologiyasi – Toshkent: Ilm ziyo, 2005. – 256 b.